

Божановський. Він грав у найпрестижніших концертних залах Європи — у Варшаві, Лондоні, Парижі, Брюсселі, Берліні, Дрездені, Відені, в Міланському театрі.

41-річному М.Соколовському у Відні було вручено диплом, в якому він іменувався першим гітаристом Європи. За поетичність, натхненність гри французи називали його «Паганіні гітари», італійці — «Боттезіні гітари», англійці — «королем гітаристів».

Ще за життя М.Д.Соколовського, талант якого прославив вітчизняну музичну культуру, підкорив світ, багато хто намагався пояснити причини його нечуваного успіху. «Виртуозність отнюдь не была исключительно музыкальной чертой Соколовского, – писал, зокрема, В.Русанов, – и не она вызывала слезы и рыдания среди его слушателей!... Глубокое понимание музыки, бездна чувств и выразительности, певучесть, блеск, – словом все, что может дать музыка, есть секрет успеха Соколовского. Из под его пальцев лились не звуки, а песня или повесть со смыслом и словами, до глубины души потрясших слушателя, не ожидающего ничего подобного...» Марко Данилович прожив свої останні роки у Литві, де для популяризації його імені викладач Каунаського музичного училища Ю. Рімкавічюс доклав дуже багато зусиль.

Прощальний публічний концерт Марка Даниловича відбувся у Петербурзі (1877) в залі Придворної співочої капели. Хвороба на жаль не дозволила йому більше вийти на сцену. Помер король гітаристів 25 грудня 1883 року у Вільнюсі. Похований на цвинтарі Расу, неподалік від поховання литовського композитора і художника Чюрльоніса.

Марко Соколовський завжди був дуже скромним, жив здебільшого заробітками від уроків на гітарі. Але й з того мізерного заробітку виплачував стипендію одному із вихованців Московської консерваторії. До останнього подиху він жив гітарою. Іноді вечорами він сідав біля відкритого вікна і грав, зупиняючи і приваблюючи незвичайними звуками своєї гітари натовпи слухачів.

З роками вітри й негоди зрівняли могилу «Паганіні гітари», призабулося ім'я того, хто дав гітарі зоряне майбутнє на віки. І знову ж, завдячуючи ентузіазмові литовського послідовника музи нашого земляка Ю.Римкявічюса, було віднайдено могилу Великого Маестро і разом зі студенткою Вільнюського художнього інституту Реґіною Маркяліте реставрували пам'ятник і барельєф М.Д.Соколовського.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Архівний зразок газети https://uk.wikipedia.org/wiki/Соколовський_Марко_Данилович

Рева Ларуса

РЕЛІГІЯ, ЗВИЧАЇ І ВІРУВАННЯ – ВАЖЛИВІ ОБЕРЕГИ НА НИВІ ВІДРОДЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В статті на основі тривалих досліджень аналізується проблема впливу словесного оберегу на ідентичність українців, їх самосвідомість, подекуди волевиявлення, віковичне прагнення до здобуття свободи та незалежності від іноземного панування.

Спираючись на наукові праці М. Драгоманова, І. Франка, С. Єфремова, М. Грушевського та інших мислителів слова ми прагнули показати неперервність досліджень, не дивлячись на те, до яких перекручень подекуди вдавалася радянська наука.

Людина – найкращий оберіг для самого себе. Вона, сама того не усвідомлюючи, здатна здолати найбільше лихо. Оберіг тут грає допоміжну роль, захищаючи свого господаря в моменти, коли рівень її внутрішньої енергії падає. Відколи існує слов'янська мова, відтоді існує й слов'янська поезія. Протягом віків усна словесна творчість як в епічній, так і в ліричній та сатиричній поезії задовольняла потреби всіх прошарків населення, і слугувала чи не найкращим і найпотужнішим оберегом.

Ще задовго до виникнення писемності східнослов'янські племена створили велику та багату усну народну творчість. Мова, українська словесність, усна народна творчість віками були в центрі уваги дослідників, літературознавців. Міра володіння Божим словом, мовою, усною народною творчістю вважалася і вважається мірою розвитку, культури, гідності кожної особистості, суспільної верстви, нації. Бо в слові, у мові, народній творчості відбивається наймогутніша сила кожного народу. Мова, писемність, усна творчість народу – то одна зі складових духовного надбання, що передається з покоління в покоління. Між релігійними устоями, мовою, усною народною творчістю, художньою культурою нації та її генетичним фондом існує певна взаємозалежність і взаємозахист.

М. Драгоманов, І. Франко, С. Єфремов, М. Грушевський, В. Перетц починали історію української літератури з її оригінальних джерел – усної словесності ще доісторичного періоду, знаходячи зерна художньої системи ще в доісторичних часах – у фольклорі, міфології, що спонукало до пошуків духовно-естетичних народних джерел української писемності. Але ще зовсім недавно вважалося аксіомою, що фольклор – не література, і це породжувало лженаукові концепції, згідно з якими XIV–XVI ст. в українській культурі, зокрема, літературі, то – майже порожнє місце. У цьому зв'язку особливої ваги для дослідників набували такі питання як періодизація літературного процесу та діалектика національного (народного) й загальнолюдського в українській літературі. Адже недооцінка усної народної творчості, непоцінування релігійних творів, їх нібито меншwartостей, призводила до того, що нівелювався майже повністю літературний процес України XV–XVI ст. Між тим, він тривав, і по-різному еволюціонував у різних місцевостях України. Нова українська література не з'явилася на голому місці, а проростала з того коріння, яке вже було.

«Ми лише наближаємося до прихованої, забутої культурної спадщини українського народу. Наближаємося і, вражені, здивовані, захоплені та пригнічені, готові зупинитися в нерішучості перед неосяжним розмахом наших трагічних втрат і наших великих духовних надбав, повністю не виявлених через передчасну загибель творців. Та зупинятися на досягнутому не маємо ні морального, ні громадянського права... Можливо, згодом внаслідок вдумливого, аналітичного аналізу, без надмірного емоційного

переживання буде вкладений реєстр нашої літературної спадщини» [1, с.22].

Першоелементи української народної творчості відносяться ще до доісторичних часів; перший розквіт — у період язичництва, початок взаємодії з писемністю — в часи Київської Русі [2, с. 29].

Вражає багатство видів усної народної творчості первісного мистецтва: обрядові, родинні, трудові, еротичні, ліричні і епічні колективні пісні, а також усні прозові твори: оповідання, казки, героїчний епос, легенди, перекази, вигадки, приказки, прислів'я, приповідки, байки, новели, анекдоти... В них передавалися знання про світ, уявлення про оточуючу дійсність.

На початковій стадії розвитку усної народної творчості, яка мала синкретичний характер, виявляються такі риси як моно – та діалогічність розкриття сюжету, ліризм і епізм, суб'єктивність і колективізм, а поетичні форми фольклору синтезуються з ритмікою і топікою, вокалізмом і музичальністю, що знаходить найповніше вираження в формі «театральних» (колективістично-обрядових) дійств [2, с. 31]. І «ся доба розвитку родових і племінних форм, або тотемна, як її звуть, характеризується потягом до солідарності, соціальності, колективізму – до нейтралізації альтруїстичними, «братськими» почуттями всякої ворожнечі...» [3, т.1, с.67]. Це «лягло в основу системи обрядів магічного характеру – обрядової, робочої пісні, пісні - замовляння, заклинання або пісні-молитви, які мають сакральне, магічне значення і були серйозним утилітарним засобом колективу» [3, т.1, с. 69].

Із прийняттям християнства з елементів старого натуралістичного культу і християнського обряду розвиваються нові галузі усної народної творчості. Використовуючи християнські теми, створюються молитви, казання, проповіді, легенди... В цих творах втілювалися стійкі, життєрадісні традиції народного мистецтва. Вони мали своєрідне світобачення, яке базувалося на високих гуманістичних засадах і разом із тим підпорядковувалося антропоцентричному принципу. Все, що може людина, – прожити своє життя згідно з християнською мораллю, за якою оцінюються її життя та вчинки.

У часи більш розвиненого і диференційованого соціального життя центром творчості стає не анонімний колектив, а сильна «героїчна» індивідуальність.

Величезна історія кочівництва численних племен, які населяли тоді землі теперішньої України, та сусідні з нею, зокрема, причорноморські та придунайські, теж відбилася у творах фольклору, в естетичному, художньому мисленні нашого народу, в типології поетики фольклорних жанрів різних націй.

У зв'язку з соціальними і побутовими обставинами в XI–XII ст. поруч із традиційними жанрами народної словесності зароджуються категорії обрядової поезії, пов'язані з хліборобським календарем. Анімістично-магічні погляди давньої Русі викликають появу одного з найстаріших видів народної творчості – міфів, у яких зображуються зовнішні фантастичні сили і божества. І в цих творах відбиваються традиційні для українців християнські моральні принципи.

З подальшим розвитком суспільства зростає інтерес до минулого. Століття XI – XII – «се період першого розквіту київської культури. Перед ним лежало століття інтенсивної культурної роботи, яка приготувала сю добу розцвіту» [3, т.2, с. 56]. Нашестя полчищ Батия та ординське панування завдали незліченних втрат давньоруській культурі, і все ж, як не можна було вбити народ, так не можна було знищити і його культуру, його кращі традиції. Народ жив і творив.

Ідеями давньоруської єдності, прагненням до звільнення з-під ворожого гніту, наповнені билини, що розвивалися в цей період. Їх зміст зводиться до уславлення перемог богатирів над ворогами, бажанням помститися нападникам, що розорили міста і села українські, понищили мирних жителів.

Поступове національне пробудження народу сприяло зосередженню і подальшому розвитку української культури. Не загинули в цих умовах фольклорні традиції Київської Русі. Зароджуються нові суто українські жанри усної народної творчості: думи та пісні – історичний героїчний епос, що був продовженням традицій героїчного епосу Київської Русі, епос, «що за величчю ідей та художньою довершеністю належить до перлин світової культури» [4, т.1, с. 160].

Думи, історичні пісні, балади та народні легенди мали істотний вплив на розвиток українського красного письменства впродовж усього його наступного розвитку... «Те, що нам бракує в письменній традиції, до певної міри доповнять відгомони старої усної словесності, що відбила на собі образи і мотиви також і книжної творчості сих переломових століть XIII– XV» [3, т.3, с. 242].

Історичні думи за ідейним змістом та характером відображення – це не тільки поетичні твори, а й своєрідний літопис історичних подій, спосіб оцінки цих подій із народних позицій. Суспільно-політичне призначення героїчних дум полягає, насамперед, у возвеличенні патріотичних, соціальних і моральних ідеалів народу. Історичні пісні – це патріотична поезія, в якій прославляються важливі історичні події, героїчна боротьба народних мас проти іноземних поневолювачів – татарських і турецьких орд, польської експансії, феодално-кріпосницького гніту – конкретні історичні особи. В них – чітка історична основа. Домисел і фантазія займають незначне місце. Головна ж їх якість – конкретний історизм. Їм властиві своєрідні епітети і засоби ідеалізації героїв, повтори ситуацій.

В піснях і думках XV – першої половини XVI ст. знайшла своє відображення конкретна історична дійсність, характерна для раннього періоду козаччини, боротьба проти татарів і турецьких яничарів, пізніше – польської шляхти, боротьба проти соціального і національного гніту.

Визвольні змагання українського народу за своє визволення з-під будь-якого іноземного ярма, оспівування кращої долі, пошук ідеалу в сьогодні, подвиги народних ватажків, уславлення Запорізької Січі, об'єднання слов'ян у боротьбі проти татарів та турків, туга бранців у неволі – основні мотиви цієї творчості. Зміст історичних пісень і дум цього часу – тяжкі поневіряння полонених козаків у турецько-татарській неволі, їх втеча, смерть козака у чистому полі,

страдницька доля української жінки – полонянки («Плач невольника», «Втеча трьох братів з города Азова з турецької неволі», «Маруся Богуславка», «Іван Богуславець» та ін.). Ці твори пройняті палкою любов'ю до Батьківщини, тугою за рідним краєм, мріями про визволення з турецької каторги, ненавистю до землі і віри бусурманської. В їх мелодіях переважають мінорні мотиви, сповнені глибокого ліризму, елегантності, суму. Пісні і думи невідільницького циклу, т. зв. невідільницькі плачі, наближаються до народних голосінь.

Зразки народнопоетичної творчості цього часу, що збереглися до наших днів, свідчать про високий духовний потенціал народу, який у страшній боротьбі відвойовував собі право на національну незалежність. «Література народу – це внутрішнє життя народу; наскільки воно відбилосся в творах народного слова, мови» [5, кн.1.,с. 52].

На базі давніх традицій, мови, побуту, звичаїв, у XV–XVII ст. на усіх етнографічних просторах України «формується новий тип української людини, що, не дивлячись на соціальне приниження, шукає виходу з оков національно-економічного поневолення, і продовжує розбудовувати свою національну культуру» [6, с. 109].

Друга половина XVI–початок XVII ст. – час пробудження національної свідомості, героїчної боротьби українського народу проти іноземних поневолювачів, соціального та національного гніту. Саме на цей час припадає продовження розвитку історичного епосу – дум та історичних пісень, появу яких зумовила боротьба за соціальні права та супроти іноземних завойовників. В історичних піснях та думах цієї доби оспівується героїзм козацтва, лицарська доблесть і честь. Тематично весь епос цього періоду присвячується боротьбі українського народу з турецько-татарською агресією – «Дума про Самійла Кішку», «Самарські брати», «Козак Голота», «Пісня про Байду», «Ой, на горі вогонь горить»... А в XVII ст. тематика усної народної творчості пов'язується з боротьбою проти польсько-шляхетського натиску: «Ой, на горі та женці жнуть», «Не дивуйтеся, добрії люди», «Славна стала та Кравчина»... Оспівується героїзм козацьких полководців – Хмельницького, Нечая, Кривоноса, Богуна, який залишився людиною-легендою багатьох пісень та дум не лише як видатний військовий діяч, благородний лицар, що не шкодував свого життя у визвольній війні, але і як неперевершений майстер військової стратегії і тактики. Прославляється мужність повсталого народу і козацьких ватажків – Морозенка, Сірка, Палія. Возвеличуються патріотичні і моральні ідеали українського народу, Запорізька Січ, побратимство, дружба бойового козацького товариства. З гнівом говориться про зрадництво. Виникнувши на основі історичної прозової традиції попередніх епох, історичні пісні та думи позначені козацькою та національною конкретикою визвольних змагань XVI–XVII ст. В них відбулися загально-народні думи і прагнення, висока духовна культура української нації та її моральні засади. Загальнолюдські ідеали любові, рівності, необхідності самопожертви заради Батьківщини постають із творів героїчного епосу як найвища і соціальна цінність. Кожна особистість

цих творів – особистість соціально активна, орієнтована на оточуючий світ, впевнена в своїх діях. Вона гостро відчуває суперечності суспільства і займає позицію непримиренності щодо існуючої дійсності. Виразний внутрішній світ її наповнений вірою в доцільність боротьби за справедливість.

Історичні пісні та думи, легенди і перекази становлять невід’ємну частину усного духовного надбання українського народу даного періоду.

Героїчний епос, за визначенням Г. Нудьги – це творче обличчя народу, вияв давності і зрілості його духовного життя, ознака того важливого етапу розвитку, який називається самосвідомістю, розумінням свого місця в світовій історії [7, с. 3–4]. Поруч із тим, як існувала й розвивалася героїчна поезія, український народ самореалізувався і через лірику. Гіперболізація загострених почуттів, щирість і епатаж, емоційно-мислительна поліфонічність, метафоричність, романтична піднесеність, схвильованість, прагнення до широкої масштабності, глибокий філософський підтекст – характерні риси ліричних народних поетичних творів.

Одночасно розвивається і народна жартівлива українська пісня, сьогодні відома далеко за межами України своєю дотепністю, іскристою веселістю, чудовою мелодійністю.

Прислів’я, приказки, загадки, витворені народом протягом багатьох століть, відображають його історію, побут, героїзм, ратні подвиги. Потенційний виховний вплив несуть у собі афоризми, які є вічними і злободенними, сповненими вселюдського змісту. Вікова мудрість слова є еталоном красномовності. Афоризми, як найлаконічніший із малих фольклорних жанрів, є живим джерелом морального наставника, естетичною насолодою для любителів слова. Фразеологізми – невід’ємна частина українського фольклору. Фразеологія сучасної української літературної мови – надзвичайно багата, оскільки є продуктом багатовікової мовної творчості нашого народу. Знання фразеології, вміле її вживання є невід’ємною складовою частиною високої мовної культури людини. Фразеологія – це окраса мови і разом з тим – могутній стилістичний засіб влучної і дохідливої передачі думки.

Віковічні традиції, звичаї, відтворені в усній народній творчості, «об’єднують минуле і майбутнє народу, старші і молодші покоління, інтегрують етнічну спільність людей у високорозвинену сучасну націю» [8, с. 20].

У народній творчості образ людини завжди поставав багатогранно, тому вона відзначається високим людинознавчим духовним потенціалом. Тексти творів народного епосу засвідчили, що українці не відділяли себе від дійсності, пов’язували з нею свої успіхи і негаразди, щастя і недолю.

Протягом багатьох століть український народ мав змістовну християнську культуру, що відповідала менталітетові, суспільним і духовним потребам українців. Релігійність є однією із складових сакрально-світоглядної характеристики народної творчості; вона відіграє важливу роль у формуванні морального світу людини [9, с. 246–258], [10, с.182-191], [11, с. 161–167]. Переживання, емоції,

світосприйняття і світобачення українців, їх мораль, етика, розуміння ідеалу окреслює генокод нашого народу, його високу духовність, що протистоїть сучасній духовно-культурній бідності та морально-психологічній деградації окремої частини сучасного суспільства. І саме висока духовність покликана врятувати світ від руйнації. «Всі образи для своєї релігії давні українці мусіли брати з природи, котра обгортувала їхнє життя з усіх усюдів» [12, с.4].

М. Максимович, говорячи про усну народну творчість, стверджував, що вона прищеплювала українському народові одвічні істини духовності «простодушні, але глибоко моральні поняття про те, що складає священний обов'язок людини» [13]. Вона має свій неповторний характер і свої національні традиції. У ній закладено одночасно загальнонаціональні та загальнолюдські цінності, що знайшли своє виявлення в писемній літературі та мистецтві.

Таким чином, опираючись на основні напрацювання українських мислителів, ми продовжуємо свої досліді над багатющою скарбницею українського народу – фольклором, усною народною творчістю, неперевершеною українською піснею та думами, оскільки потужний заряд невмирущості нації закладений саме в них. Світ повинен пізнавати Україну не лише за війнами та корупційними схемами, а й високою культурою та історією.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Жулинський М. «Щоб повстали в безсмертній міті...» // Репресоване «Відродження». — К.: Україна, 1993. — С.22.
2. Кононенко П.П. «Історія української літератури» Михайла Грушевського – етап–у розвитку наукового літературознавства // Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т.: 9 кн. —Т.1. — К.: Либідь, 1993. —С. 29. —[392 с.].
3. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т.: 9 кн. —Т.1. — К.: Либідь, 1993. —С. 67. — [392 с.].
4. Махновець Л. Загальна характеристика літературного процесу: Література другої пол. XIII – середини XVI ст.// Історія української літератури: У 8 т. – Т. 1. – К., 1967. – С. 160.
5. Возняк М. Усна словесність і письменність // Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. — Вид.2-е, випр. —Кн.1. — Львів: Світ, 1992. —С. 52. — [694 с.].
6. Семчишин М. Тисяча років української культури. — К.:Фенікс, 1993. — 550 с. [С. 109].
7. Нудьга Г. Український поетичний епос. —К., 1971. —С. 3–4. —[204 с.].
8. Карпенчук С. Теорія і методика виховання. — К.: Вища школа, 1997. — С. 20.
9. Рева Л. «Вдосконалювати людину здатна лише віра» (Олесь Гончар) // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб. наук. пр. — Вип. 21: Ч.2 / Редкол. А.В. Козлов (відп. ред.) та ін. / Київ. Нац. ун-т імені Тараса Шевченка; Ін-т філології. — К.: Акцент, 2005. — С. 246–258.
10. Рева Л. Наукова спадщина Василя Фаценка в контексті сучасного літературознавства //Історико-літературний журнал. — 2008. — №15. — С. 186 [182—191].
11. Рева Л. Світ кризь призму болю: На матеріалі творів Миколи Чернявського // Південний архів: Зб. наук. праць: Філолог. науки: Вип. XLIII /Херсон. держ. ун-т. — Херсон, 2008. — 214 с. —С. 165. —[С. 161 – 167].
12. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: ескіз української міфології. — К.: Обереги, 2003. — 144 с.
13. Максимович М. Сборник украинских песен: Ч.1– Отд.1: Укр. думы. —К., 1849.